

Ağa İsmayıl Zəbih və Gəncə

Ruziyə Quliyeva

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Təranə Verdiyeva

AMEA Gəncə bölməsi. Azərbaycan.

E-mail: tarana.verdiyeva.83@mail.ru

Annotasiya. Məqalədə XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri Ağa İsmayıl Zəbihin həyat və yaradıcılığından bəhs edilir. Şairin ədəbi irsindən danışarkən müəllif Azərbaycan alimi və tənqidçisi F.Köçərlinin dediklərinə istinad edir. Tədqiqatdan aydın olur ki, Ağa İsmayıl Zəbih türk və fars dillərini mükəmməl bilirmiş. Məqalədə şairin mənəvi qaygılarını əks etdirən müxəmməslər verilir.

Ağa İsmayıl Zəbihin məqalədə tədqiq olunan daha bir şeiri Gəncəyə həsr olunmuşdur. Bu poema XIX əsr Gəncəsinin tədqiqi üçün qiymətli mənbədir. Müxəmməsə şəhərdəki aşpazlar, tacirlər təriflənir. Bundan əlavə, məkrli, ikiüzlü din xadimləri tənqid olunur. Məqalədə bu məqamları əks etdirən şeirdən parçalar nəzərdən keçirilir.

İstər XIX əsr Gəncə ədəbi mühitini, istərsə də ümumən Azərbaycan ədəbiyyatı tarixini daha dərindən öyrənmək məqsədi ilə Gəncə şairlərinin, o cümlədən Ağa İsmayıl Zəbihin yaradıcılığının öyrənilməsi dövrün tələbidir.

Açar sözlər: XIX əsr, Gəncə, ədəbi mühit, Zəbih, müxəmməs, Divani-hikmət

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 10.06.2022; qəbul edilib – 18.06.2022

Agha Ismail Zabih and Ganja

Ruziyə Guliyeva

Doctor of Philosophy in Philology

Tarana Verdiyeva

Ganja Branch of ANAS. Azerbaijan.

E-mail: tarana.verdiyeva.83@mail.ru

Abstract. The article deals with the life and creativity of Agha Ismail Zabih, one of the representatives of Azerbaijani literature of the XIX century. Speaking of the literary heritage of the poet, the author refers to the scientific views of the Azerbaijani scientist and critic F.Kocherli. It is known from the research that Agha Ismail Zabih was perfectly able to speak Turkish and Persian. The article gives a story about the poet's heartbeat.

Another poem by Agha Ismail Zabih involving in the article is related to Ganja. That poem is a valuable source of information about the Ganja of the XIX century. The muhammas praises the delicacies of city chefs and merchants. Along with the false hypocritical clergy poetry fragments in which these ideas have been given, are reflected in the article.

Today's demand is a deeper study of Ganja poets, including Agha Ismail's creativity, in the study of Ganja literary environment of the XIX century and the history of Azerbaijani literature in general.

Keywords: XIX century, Ganja, literary environment, Zabih, muhammas, Divani-hikmet

Article history: received – 10.06.2022; accepted – 18.06.2022

Giriş / Introduction

XIX əsr Gəncə ədəbi-mədəni mühitində özünəməxsus rolunu və mövqeyi olan söz ustalarının biri də Ağa İsmayıl Zəbihdir. Tanınmış Azərbaycan alimi və tənqidçisi F.Köçərli Zəbini öz əsrinin Mirzə Ələkbər Sabiri adlandırmışdır.

“Zəbih” sözünün mənası ərəbcə qurbanlıq deməkdir. Ağa İsmayılın adı Həzrət İsmayılın adı ilə eyni olduğundan o özünə “Zəbih” təxəllüsü götürmüş və ədəbi aləmdə Ağa İsmayıl Zəbih kimi tanınmışdır.

Ağa İsmayıl Zəbihin anadan olduğu tarix dəqiq məlum olmasa da, onun 1865-ci ildə 70 yaşında ikən vəfat etdiyi məlumdur. Bu tarixlə hesablaşdıqda Zəbihin təxminən 1795-ci ildə dünyaya göz açdığını söyləmək mümkündür. Gəncədə doğulub, bu torpaqda boya-başa çatan Ağa İsmayıl Zəbih uzun müddət Təbrizdə yaşamış və ticarətlə məşğul olmuşdur.

Əsas hissə / Main Part

Fars dilini mükəmməl bilən Ağa İsmayıl Zəbihin fars və türk dilində divanı mövcuddur [2, s.150]. Ağa İsmayıl Zəbihin istər Azərbaycan dilində, istərsə də farsca şeirləri forma, məna və məzmun gözəlliyi ilə seçilir. Onun Mirzə Sadiq Faniyə yazdığı farsca şeirində həmin dili mükəmməl bildiyi aydın görünür:

*Barilaha, kəs məbədə də cəhan başəd əlil,
Hər ke, şod piro əlil, an gəh şəbəd xaro zəlil.
Ab çon besyar manad də qədəh, gərdəd kəsif,
Mərd çox besyan xəsbəd laçərəm gərdəd kəsif.
Notkegirira məkon də şere-mən də qəfiyə,
Əz qəvəfiyə-to inca nist coz ləfze-əmil. [1, s.523-524]*

Tərcüməsi:

*İlahi, məbədə dünyada bir kəs əlil olsun,
Hər kəs ki, qoca və əlil oldu, onda xar və zəlil olur.
Su qədəhdə çox qalarsa, bulanar,
Kişi çox yatarsa, əlbəttə əzgin olar.
Mənim şeirimdə qəfiyədə irad axtarma,
Burada sənə qəfiyədən “əmil” sözündən başqa heç nə yoxdu. [1, s.595]*

Ağa İsmayıl Zəbih öz ana dilində də gözəl şeirlər yazmışdır. Könül dünyasına tapınan şair “İstər” rədifli mükəmməsində qəlbini keçirdiyi müxtəlif halları ustalıqla qələmə alır, haqq yolunu tapmaq üçün könül gah pərvazlanıb göylərdə qanad açıb, gah Mənsur tək dara çəkilərək torpaqda aram olur, gah da Keyxosrov və Cəmşid kimi Kəyan taxtı istəyir:

*Gəhi-xaki məzəllətdə tutar Mənsur tək aram,
Gəhi-Keyxosrovü Cəmşid tək taxtı-Kəyan istər. [1, s.526]*

Həqqi tapmaq yolları o qədər çoxdür ki, saymaqla bitməz. Könül haqqın məqamını tapmaq üçün dondan-dona düşür. Gah atəşpərəst, gah qibti, gah müsəlman olur. Gah bərzəx, gah duzəx, gah huri-cinan arzulayır:

*Gəhi azərpərəstü, gah qibti, gah müsəlman,
Gəhi bərzəx, gəhi duzəx, gəhi huri-cinan istər. [1, s.526]*

Dinlərə münasibətdə Nizami ənənələrinin davamını gördüyümüz bu mükəmməl “Sirlər xəzinəsi”ndəki kəlamı xatırladır:

*Ey müsəlman, öyünmə, atəşpərəst deyilsən,
Bir günəşin eşqilə zərrəcə məst deyilsən. [5, s.115]*

Həqiqə gedən yol təkcə dinlərdəni keçir? Yoxsa gözəlliklərin məskən saldığı bütün məkanlardan? Könül cahanı aramaqda davam edir, Bəhlül Divanəni, Molla Nəsrəddini, “Büzərcmehru” Şövkəti Nuşirəvanı axtarır:

*Gəhi Bəhlülü-divanə, gəhi Mollayı-Nəsrəddin,
Gəhi Büzərcmehrü Şövkəti-Nuşirəvan istər. [1, s.526]*

Zəbih dünyanı, onun gözəlliklərini sevir. Zahidin tərki-dünyalığını riyakarlıq sayaraq Xərabət əhlini ondan üstün tutur. Çünki haqqın yolu ilahi eşqdən başlanır. Eşqin yolunu bilənlər eşq əhli olanlardır. Zahidin eşqi zahiri, Xərabət əhlinin eşqi isə batindir, həqiqətdir:

*Xərabət əhlinin eşqini bilməz zahidü müfti,
Ona eşqin yolunu göstərməyə piri-muğan istər. [1, s.527]*

Haqqın yolunu bilən məcaz əhlidir. Məcaz əhlinə isə mürsid gərək deyil. Dünyanı fəth edən İskəndər belə bu yolda dəlil-sübut axtarır. Amma eşq əhlinin kimsəyə ehtiyacı yoxdur:

*Məcaz əhli həqiqət rahini tapmaqda bimirşid,
İskəndərbar olur aciz dəlili karivan istər. [1, s.527]*

Zəbihin mükəmməsini dərinədən təhlil edən Firidun bəy Köçərli yazır: “Mərhum Zəbihin bu kəlamı mövzun və pürməzmun kəlamlardan biridir. Burada şair miasiri Nəbati kimi, Şəms Təbrizi əleyhrəhməyə təqlid və təbəyyət izhar edərək könlünün müxtəlif hallarını və onda vaxt bəvaxt vüqaa gələn arzu və təmənnalarını şərh qılır” [1, s.527].

Mükəmməsin sonunda Ağa İsmayıl Zəbih yaşadığı şəhərdən gileyənir, könlünün “qübari-qəm” tutduğunu bildirir:

*Bu şəhərin qilü-qalından qübari-qəm tutub könlüm,
Uçub könlüm quşu hər ləhzə Azərbaycan istər. [1, s.527]*

Məlum olduğu kimi, şair ticarətlə məşğul olmuş, ömrünün bir qismini Gəncədə, bir qismini isə Təbrizdə keçirmişdir. Şeirin məzmunundan da görünür ki, Zəbih “qilü-qallı” bir şəhərdən qaçıb Azərbaycanda könül rahatlığı tapmaq istəyir. Azərbaycan dedikdə Təbrizimi, Gəncənimə nəzərdə tuturdu? “... Əgərçi şair bir növ Gəncəni başdan tərifi və tovsif qılır, vəli onun əhalisinin eyb və qüsurlarına dəxi pərdə çəkmir, onları da nazik işarələr ilə göstərir və bunda masəva əsl Azərbaycan ki, Zəbihin könül quşu uçub onun tərəfinə meyil edir, qədim əsrdən İran dövlətinə tabe vəsi bir vilayətdir ki, onun mərkəzi Təbriz şəhəridir” [1, s.528]. Daha sonra isə F.Köçərli şəhərin Gəncə, yaxud Təbriz olduğu haqda qəti fikir söyləməyə tələsmir: “Bu vətəni-məlüfu “Gəncədirmi, Təbrizdirmi, Allah bilir” [1, s.528].

Bu mükəmməsin yazıldığı dövrdə Azərbaycan artıq iki yerə parçalanmış, İran və Rusiyanın tərkibinə qatılaraq dövlət müstəqilliyini itirmişdi. Nəzərə alsaq ki, Cənubi Azərbaycan artıq İran adlanırdı, o zaman Zəbihin şikayətlandığı şəhər Gəncə yox, Təbriz də ola bilərdi. Azərbaycan şəhərlərinin haqqındakı tədqiqatına Ağa İsmayıl Zəbihin də adını salan akademik Rafael Hüseynov da şairin sözügedən “İstər” rədifli mükəmməsinin məhz Təbrizdə yazıldığını qeyd etmişdir.

Təhlilə cəlb etdiyimiz müxəmməs Ağa İsmayıl Zəbihin yüksək sənətkarlığa malik ustad bir şair olduğundan soraq verir.

Şair bəzən yaşadığı həyatdan usanır, tənqə gəlir, könül quşu dünya məngənəsində sıxılaraq əzab çəkir, könlünü qəm qubarı bürüyür, daha nə gülüstan seyrinə çıxmaq, nə bağı, nə bostanı seyr etmək niyyətindədir. Nə bərbətin, nə də rudun xoş avazı könlünü açır. Nə lalə, nə nəsrin, nə də reyhan istəyir. Bəs görəsən bütün bunların səbəbi nədir? Məhsəti Gəncəvi, Nizami Gəncəvi kimi böyük sələflərin keçdiyi ağır, iztirablı həyat yolu Zəbihin həyatında təkrarlanır. O da yorğundur. O da qəmli, üzüntülü həyat yaşamaqda davam edir. Könül quşu isə çırpınaraq məskən saldığı dar qəfəsdən qurtulmaq istəyir. Daha dünya gözəllikləri belə şairin gözündə dəyərini itirməkdədir:

*Bilmirəm bəis nədir, qəlbim də seyrən istəməz,
Könlümü tutmuş qübari-qəm, gülüstan istəməz,
Seyri-gülgəştü səfayi-bağü bostan istəməz,
Bərbəti rudü sürüdi-ləhmi xoşxan istəməz,
Mərgəzari-laləvü nəsrinü reyhan istəməz. [1, s.524]*

Müxəmməsin sonrakı bəndlərində şair könlünün nə üçün təlatümə gəldiyini, nə üçün dünyanı tərək etmək, ondan uzaqlaşmaq istəyini açıqlayır. Sən demə, zahirən yaxşı görünən şəxslərin bir çoxu əslində yaxşılıq pərdəsinə bürünmüş riyakardır. Məkr ilə dolu olan bu insanların andı da, eşqi də yalandır:

*Bəzi əşxasi görürsən qəddi manəndi-ələm,
Zənn edirsən bu vəfa rəhındadır sabitqədəm,
Yaxşıraqdır belə əşxasin vücudundan ədəm,
Hiyləvü məkr ilə daim dildə sövgəndü-qəsəm,
Hər qəsəm ki yad edər, guya ki, üsyan istəməz. [1, s.524]*

Söz sahiblərinin zaman-zaman şikayətləndiyi zəmanə əhli Zəbih qələmində qınaq hədəfinə çevrilir.

Qəm dağının zirvəsində qərar tutan ölməz Füzuli də öz dövründən beləcə şikayətlənirdi:

*Vəfa hər kimsədən kim istədim, ondan cəfa gördüm,
Kimi kim, bivəfa dünyada gördüm, bivəfa gördüm.
Əgər gu damənin tutdum, rəvan döndəndi üz məndən,
Əgər güzğüdən umdum sidq, əksi-müddəə gördüm. [4, s.125]*

Dünya özü bivəfadır, o zaman dünyadan olanlar necə vəfalı olsun? Su öz axarı ilə axırsa, onu öz yolundan döndərmək mümkündürmü? Bəs güzğü? Güzğü də sadıq deyil. O da hər şeyi əksinə göstərir.

Zəbih dünyanın təzadları önündə heyrətlənir. Müsəlman adı daşıyanların neçəsi şeytana xidmət edir. İş o yerə çatır ki, Şeytan öz övladlarına tapşır: Bu şəhərə getməyin. Bu şəhərin şeytana ehtiyacı yoxdur:

*Neçə kəslər var, müsəlmanlar deyirlər adına,
Şeytanət fikrindən özgə şey düşmür yadına.
Çox kəsin bəsidir onlar fitnəvü əfsadına,
Görəcə iblis onları söylər tamam övladına:
Getməyin bu şəhrə kim, bu şəhr şeytan istəməz. [1, s.524]*

Ağa İsmayıl Zəbihin ən dəyərli əsərlərindən biri də onun Gəncə şəhərinin əsnafına həsr etdiyi müxəmməs-müstəzaddır. 29 bənddən ibarət olan bu şeirdə Gəncədə fəaliyyət göstərən 85 sənət-

peşə sahibinin adı çəkilir. Şair bir tərəfdən Gəncəni tərif edir, onun sənət-peşə adamlarını bir-bir sadalayır və şəhərin təsərrüfat həyatını göz önünə gətirir, o biri tərəfdən bu şəhərin eyiblərini ey-hamlarla, gizli işarələrlə göstərməkdən çəkinmir.

Onu da qeyd etmək yerinə düşərdi ki, Ağa İsmayıl Zəbihin bu müxəmməsi XIX əsr Gəncəsinin həm maddi, həm də mənəvi mühiti haqqında dolğun təsvir yaratmaq baxımından bənzərsiz bir poetik nümunədir. Əvvəlcə Gəncə məscidinin təsvirindən başlayan şair məscidi cənnət bağçasına bənzədərək onun banisinə rəhmət oxuyur:

*Əvvəl söylərəm məscidi çün rövzeyi-cənnət,
Çox var bu şəbahət.
Olmaz bu cahanda belə məbədgahi-millət,
Mehrabı-ibadət.
Yox eyb ilə bir nəqşi onun haqqi-həqiqət,
Banisinə rəhmət.
Memarı onun tərhini çəkmiş nə qiyamət,
Çox rənc ilə rəhmət.
Gəlməz bu cahanda içrə dəxi bir belə memar,
Bu elmə səzavar. [1, s.528-529]*

Ağa İsmayıl Zəbih qüdrətli söz ustasıdır. Söyləyəcəyi əsl mətləbi bir növ pərdə arxasında gizlədərək zahirən ürəkəcan, xoş sözlər söyləyir. Gəncə mollalarını alim adlandırır, tərif edir, lakin sonda onların samavar haqqında danışıqlarına işarə edərək acı gülüslərlə əsl həqiqəti açıqlayır. “Bu kəlamda səbat, ciddiyyət və təmkinlik ilə istehza və kinayə, ağlamaq ilə gülmək, sadıq ilə qəm bir-birinə qarşıdır. Burada bilmək olmur ki, şair doğrudanmı Gəncənin ruhanilərini və şair sənət əhllərini tərif və mədh eləyir? [1, s.530]

Bu müxəmməsin əvvəlki misralarında gördüyümüz tərifli sözlər son misrada kinayəyə çevrilir. Akademik Rafael Hüseynov da özünün “Ağa İsmayıl Zəbihin Gəncə şəhrangizi” adlı məqaləsində haqlı olaraq qeyd edir: “Misralar dəyişdikcə, Zəbihin müşahidə dəqiqliyi daha bariz şəkildə ortaya çıxır” [3, s.74]. Sən demə, alim adlandırılan Gəncə mollaları əslində səhərdən axşama kimi boş-boş söhbətlərlə gün keçirirlər:

*Mollaların hər biri əlləmədir əlhəq,
Elm onlara müştəq,
Qazisi qəzavətə Şüreyh idi müvəssəq,
Fitvaları bərhəq,
Qanuni-şəriət tapıb onlar ilə rövnaq,
Sən söylə ki, səddəq,
Sübh olduğu tək əsrə kimi dərs de mütləq,
Təhsildir əlhəq,
İlkindən axşama kimi bəhsi-səməvar,
Bir elmdə düşvar. [1, s.530]*

Gəncə ruhanilərini və sənətkarlarını vəsf eyləyən, onlar haqqında xoş sözlər söyləyən Zəbih lap sonda onların “ribaxar”, yəni sələmçi olduğunu diqqət mərkəzinə gətirməklə güclü bir kinayə yaratmış olur. “Şairin sözüne inanmaq olardı, əgər samavar məsələsi araya gəlməseydi. Hacıların vəsfinə dəxi hamı inanardı, əgər “ribaxarlıq” sözü açılmasaydı [1, s.531].

*Düşdü güzərim hücreyi-axunda çü yeksər,
Gördüm necə kəslər.
Dövründə oturmuş həm əşxasi-müvəqqər,
Xoşqaməti-mənzər.*

*Təşbih elədim hər biri bir Buzərü Qənbər,
Səlməna bərabər.
Guya dirilib təzədən Əmmar ilə Yasər,
Əshabi-peyğəmbər.
Ricət olub aya ki, gəlib heydəri-kərrar,
Bu cabiri-ənsar.*

*Vəsfeylərəm əsnafları cümlə bu minval,
Məcmui-xoşəhval.
Azdır buları mədh edə bir kimsə məhüsəl
Yüz şairi-nəqqal.
Tacirlərin eyib edənin nitqi olur lal,
Mərdud olu filhab.
Bu şəhərdə kiçik yüz iyirmi iki baqqal,
Bir danədi qəssal,
Sahiblərinə söyləsə hər kimsə ribaxar,
Müşrik olu murdar. [1, s.529]*

Heç şübhəsiz ki, axundun hücrəsini, orada oturmuş “məhtərəm” kəsləri peyğəmbərin əshabəsinə bənzətməklə şair güclü bir sarkazm yaratmaq niyyətində olmuşdur. Daha sonra şəhər sənətkarlarını, tacirlərini vəsf edir və söyləyir ki, əsnafları mədh etmək üçün “yüz şairi-nəqqal” (nağil söyləyən şair) gərəkdir. Hər kəs tacirlərin eyibini söyləsə, onun dili lal olar.

Müxəmməsə də baqqallarla, qəssalların (ölüyuyanların) müqayisəsi də maraqlıdır. Yüz iyirmi iki baqqal olan şəhərin cəmi bir qəssalı var. Hələ bu şəhərdə sələmlə pul verənlər var ki, hər kəs onların eyibini üzünə desə, onu lənətləyər, müşrik sayarlar.

Təzadlarla dolu şəhərin “gözəllikləri” bununla bitmir. Bu şəhərdə hələ dabbaxlar, səbbaxlar, sallaxlar, əllaflar da var. Dabbaxlar gön aşılamaqdadır, sarımsaq iyi hər yanı bürüyüb. Səbbaxlar (boyaqçılar) hamısı boyaq küpünə girib, sanki yağ yeyirlər. Sallax (heyvan kəsib soyan) kirliş düzəldənlə ortaqlıq olub, qazancları da yalnız bağırırsa. Əllaf, (ot, ələf, taxıl satan) ağappaq ağarıb, sanki Qarabağ yunudur:

*Vəh, vəh, nə müəttər görünür firqeyi dəbbağ,
Gün buyi – sarımsaq.
Rövğən küpünə daxib olub cümleyi-səbbağ,
Guya ki, yeyib yağ.
Səllaxü kirlişçi ikisi oldular ortaqlıq,
Sərmayə bağırırsa.
Rüsxarını əllafların gör nə olub ağ,
Çün pəşmi – Qarabağ. [1, s.529]*

Ağa İsmayıl Zəbihin bu müxəmməsi XIX əsr Gəncə haqqında dolğun və müfəssəl məlumat verən ən gözəl etnoqrafik mənbələrdən sayıla bilər. Bu şəhərin aşpazları o qədər ləzzətli yeməklər bişirir ki, onun sirrini kimsə bilmir. Bir yanda pitipəz, bir yanda paçəpəz, bir yanda ustadi həlimpəz ... Amma kababçı bunların hamısından üstündür. Halvaçılar isə quyuqla bəhməzdən elə ləzzətli halva hazırlayırlar ki, bunu da hər kəs yeyə bilmir. Təkcə sabunçunun alveri yaxşı getmir. Ona görə də öz halına ağlamaqdadır:

*Təbbaxları gör nə edər təbxi – müləzzəz,
Çoxlar onu bilməz.
Pitipəz ilə paçəpəz, ustadi-həlimpəz,
Dükkanları məbrəz.*

*Kababçı ağərçi buların payinə gəlməz,
Bunları bəyənməz.
Halvaçıların mayəsidi quyuqla bəhməz,
Hər kim yeyə bilməz.
Biçarə sabunçu qalib avaravü-bikar,
Öz halına ağlar. [1, s.530]*

Şəhərin təsərrüfat həyatını məharətlə təsvir edən şair daha sonra mənəvi mühitin təsvirinə qayıdır. Gəncəni Güllüstani-İrəmə bənzətdə orada yaşayanların gözəlliyindən söz açır. Təəssüflə qeyd edir ki, bu gözəl məkəndə sevimli, sədiq dostlar azdır. Elə azdır ki, sanki yox dərəcəsinədir. Şəhər əhalisinin bir qismi tat, cühud, əcəmdir ki, onların da “sərrişəsi kəmdir”. Amma dərd bununla da bitmir. Kimsə xəstə, bimar olarsa, onun işi yalnız Allaha qalar:

*Bu səhfəni gör kim, Güllüstani-İrəmdir,
Məxluqu sənəmdir.
Əfsus ki, bu şəhərin əhəbbələri kəmdir,
Guya ki, ədəmdir.
Bəzi, görünür, tatü cühud ilə əcəmdir,
Sərrişəsi kəmdir.
Dərd olsa ağər birə bu dünyada, nə qəmdir?
Nə cövrü ələmdir?
Yarəbb, eləmə dəhərdə bir kimsəni bimar,
Ya qadirü-qəffar! [1, s.530]*

Müxəmməsin sonuna yaxın Zəbih öz fikirlərini açıq-aydın söyləyir, o taydan axışmış gələnlərin yalançı dindarların iç üzünü açır, məhərrəm ayında mərsiyə deyən mərsiyəxanları minbərə doluşan kirpilərə və ilanlara bənzədir. Göstərir ki, yarım ağdam əmmamə düzəldib başına qoyan bu firil-daqqıların əsl niyyəti matəm saxlamaq deyil, pul qazanmaqdır.

*Zakir ilə vaiz o taydan gəlir hər dəm,
Zakirliyə möhkəm.
Arşın yarım ağ ilə olub cümlə müəmməm,
Ol ömürləri kəm.
Sirab edə bilməz buları cud ilə hatəm,
Dinar ilə dirhəm
Eyvah, yaxın oldu yənə mahi-məhərrəm,
Tutmaqlığa matəm.
Məmlüvv edəcəkdir mənbəri kirpili ilanlar,
Bu mərsiyəxanlar. [1, s.530]*

Nəticə / Conclusion

Zəbihin “Gəncə əsnafı” müxəmməsi Məhsətidən sonra bu şəhərin sənət və peşə sahiblərinə həsr edilmiş ən maraqlı şəhrəngizdir və janrın ilk nümunəsidir ki, müxəmməs-müstəzad şəklində qələmə alınmışdır [4, s.73]. Bu iki şair arasında fərq isə ondan ibarətdir ki, romantik təbiətə malik zərif qadın qəlbinin əhval-ruhiyyəsinə şeirə əks etdirən Məhsəti sənətkarların müsbət cəhətlərini göstərir, onlara dərin hörmətini izhar edirdisə, Ağa İsmayıl Zəbih Gəncə əsnafının hiyləgər əməllərindən söhbət açırdı. “Zəbihin sirayətədi baxışları yaşadığı şəhərin, gen mənada müasiri olduğu cəmiyyətin dərin qatlarına işləyir, rəng-rəng yalanları, hiylələri, firıldaqları tapır və bu nöqsanlar bir şairin ürək yangısına qovuşub şeirə axır” [4, s.73].

Ağa İsmayıl Zəbih Mirzə Şəfi Vazehin təşkil etdiyi "Divani-hikmət" ədəbi məclisinin iştirakçılarından biri olmuş, ömrünün son illərini Təbriz şəhərində yaşamış və orada da dünyasını dəyişmişdir.

XIX əsr Gəncə ədəbi mühitinin və bütövlükdə Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin öyrənilməsində Gəncə şairlərinin, o cümlədən Ağa İsmayıl Zəbih yaradıcılığının daha dərinlən araşdırılması günümüzün tələbidir.

Ədəbiyyat / References

1. Firidun bəy Köçərli. Azərbaycan ədəbiyyatı, I cild. Bakı: Elm, 1978.
2. Məhəmmədəli Tərbiyət, Danişməndani-Azərbaycan. Bakı: Azərnaşr, 1987.
3. Məruzələr dokladı. Tom XXXVIII, cild № 2. Bakı: Elm, 1982.
4. M.Füzuli. Əsərləri, II cild. Bakı, 1958.
5. Nizami Gəncəvi. Sirlər xəzinəsi (tərcümə edənlər: S. Rüstəm, A.Sarovlu). Bakı, 1981.
6. Rafael Hüseynov "Məhsəti – necə varsa". Bakı, 1989.
7. Poetik məclislər. Toplayanı və tərtib edəni N.Qarayev. Bakı, 1987.

Ага Исмаил Забих и Гянджа

Рузия Гулиева

Доктор философии по филологии

Тарана Вердиева

Гянджинское Отделение НАНА. Азербайджан.

E-mail: tarana.verdiyeva.83@mail.ru

Резюме. В статье повествуется о жизни и деятельности одного из видных представителей азербайджанской литературы XIX века Ага Исмаил Забихе. Говоря о литературном наследии поэта, автор обращается к высказываниям Ф.Кочарли, азербайджанского ученого и критика. Из исследования следует, что Ага Исмаил Забих в совершенстве владел турецким и персидским языками. В статье приводится мухаммас, отражающий душевные греволнения поэта. Другое стихотворение Ага Исмаил Забиха, исследуемое в статье, посвящено Гяндже. Данное стихотворение является ценным источником о Гяндже XIX века. В мухаммасах восхваляются купцы, повара, кулинария города. Помимо этого, критикуются лживые, двуличные священнослужители. Отражающие эти моменты отрывки из стихотворения рассматриваются в статье.

Требованисм врємєни являєтєся изучєниє творчєства гянджинских поэтов, в том числе и Ага Исмаил Забиха, с целью более глубокого изучения как литературной среды Гянджи XIX века, так и истории азербайджанской литературы в целом.

Ключевые слова: XIX век, Гянджа, литературная среда, Забих, мухаммас, "Дивани-Хикмет"